

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Ivan Tavčar

Vita vitae meae

O M N I B U S

BES^eDA

Ivan Tavčar

VITA VITAE MEAE

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-188-6

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

I

Hladnega in meglenega jesenskega jutra v letu 1587 je zapuščal bleščeč sprevod loško mesto, tedaj posestvo bavarskih brižinskih škofov, ter je med pokanjem grajskih topov in med donenjem zvonov krenil po dolini ob Poljanščici. Nad smrekovimi gozdovi po gorskih bregovih so visele meglene proge in nebo samo je bilo prepreženo s sivimi oblaki. Hladen piš je vlekel od severa ter podil megle proti jugu. Prejšnji dan je bil dež razmočil zemljo in črne luže so se prikazovale sredi pota na vsak korak, da je ploskalo in škropilo na vse strani, ko so konji stopali po njih. Samotna je bila dolina in samo vrane, pasočé se po tratinah, vzdigovale so se ter grdo kričale, kakor bi se čudile, da je zašlo v to samoto tako gosposko krdelo. Tu in tam je prilezla iz goščave samotarska rodbina ter klečeč čakala ob stezi, da bi dospel sprevod. In s sabo so privlekli svoje bolnike, ki so ležali tik pota v mokri travi ter željno pričakovali blagoslova najvišjega svojega pastirja, od katerega so upali duševnega in tudi telesnega zdravja. V resnici je potoval tisti dan ljubljanski škof Joannes Tavčar po dolini v Idrijo ter hotel tudi v Poljanah verno čredo v veri potrditi. Škof je

bil tedaj že vladni namestnik v Gradcu in obdajal ga je torej ne samo blesk cerkveni, temveč tudi posvetni.

V njegovem spremstvu se je kazalo mnogo več orožja nego molitvenega orodja, kar so zahtevali tedanji časi, ki so bili burni in surovi. Ni torej čuda, če je škof Joannes popotoval v orožju kakor zapovednik, komur se pokore vojne čete.

Na čelu škofovskega spremstva je stopalo krdelo pešcev, ki so nosili na ramah ali dolge helebarde ali pa neokretne muškete. Imeli so nalog, da so čistili tir, metali veje s pota ter odpravljali vsakovrstne druge zadržke. Za njimi je jezdarilo kakih dvajset loških jezdecev, ki so imeli rokave v goste in napete gube nabrane, na nogah pa visoko čez kolena segajoča obuvala z velikanskimi ostrogami. V rokah so tiščali dolge, gole meče ter temno gledali izpod železnih čelad. Eden izmed njih je nosil prapor, v svojem polju kažoč grb brižinskega gospoda in škofa. Takoj za temi je jezdaril škof sam z ožjim svojim spremstvom. Bilo je vmes nekaj katoliški veri zvestih plemenitašev, oblečenih v železje in z vihrajočimi peresi ob čeladah. Tudi nekaj kanonikov je jezdarilo v tej družbi, med njimi stolni prošt ljubljanski Casparus Freidenschuss, ki je bil tedaj najbolj vročkrven nasprotnik nemškemu luteranstvu. Potem je prišel zopet oddelek pešcev, ki so bili zadnji v oboroženem sprevodu. Za njimi so se gnetli pisači, kuharji in predvsem lovski hlap-

ci, katerih eden je sopel za čredo psov, ki se je pehala pred njim. Drugi so nosili sokole, rogove, loke in pušči-ce. Pravilo se je, da se hoče napraviti lov v pogorju, škofu na čast. Zopet drugi so nosili v vrečah in pletenicah stvari, o katerih se je vedelo, da bi se za škofovo mizo v dolini dobiti ne mogle. Vsa ta družba se je pomikala molčeč dalje, ker so bili vsi pogledi v škofa obrnjeni, ki se je vestno razgovarjal z loškim oskrbnikom Janezom Krištofom s Hohenburga, stolnim šolarjem in svetnikom brižinskim. Le-ta je hodil peš in razoglav ter vodil škofu konja za uzdo. Njegovo vedenje je povsem kazalo, kako visoko se čuti počaščenega, da sme svojeručno voditi konja, na katerem je sedel visoki cerkveni knez.

»Vaša milost,« je izpregovoril ponižno, »pripravite se na slabo pot, in jako se bojim, da vas bode vsaka kost v telesu bolela, kadar smo dospeli do Visokega.«

Visoko je majhen dvorec, blizu Poljan ležeč. Tu je od-sedalo škofovo loško plemstvo, kadar je prihajalo na lov v pogorje.

»Prijetelj!« odgovoril je škof dobrovoljno — govorila sta latinski — »sedite na konja! Čemu gazite blato? Ali menite, da bi mi srce vzkipel, če mi vodi konja naj-manjši vaših hlapcev?«

»Vaša milost!« vzkliknil je oni. »Ali menite, da imam tako malo pobožnosti, da bi umazanemu hlapcu pre-

puščal častni ta posel? Vaša milost, jaz sem na svojem mestu!»

Ker ni škof ničesar odgovoril, molčal je tudi Hohenburg. Šele po dolgem molku je vprašal škof: »In kako je zašla kriva vera v te kraje, tako odstranjene od mestnih vplivov?«

»Krivi preroki,« je odgovoril stolni sholaster goreče, »krivi preroki so zatrosili strupena zrna tudi v to dolino, in še celo v Poljanah jih imam nekaj sumljivih ptičev, ki so v črnih nočeh frfotavali čez gore na Sorško polje in do tiste kričeče vrane, do bogokletneža Kupljenika, katere-mu slava Primoža Trubarja spati ni dala. Kaj hočemo! Jaz sem nedolžen in tudi nimam še tiste oblasti, da bi s koreninami vred iztrebil pekla rastline.«

»Ali se z dobro besedo ničesar opraviti ne da?«

»Z dobro besedo, škofovska vaša milost! S kolom po glavi ali pa s helebardo v rebra, to je najboljša beseda za te satanove naslednike.«

»In kako ste do zdaj postopali?« je vprašal škof rahlo.

»Storil sem toliko kakor nič! Premilostivi moj gospod in škof brižinski je predober in zvezane so mi roke, da niti najmanjšega ne dosežem. Enkrat se mi je povedalo, da so bili štirje Poljanci pri Kupljeniku. Poslal sem obo-roženo stražo v vas in polovili in povezali so hudobneže. V verige so jih dejali ter bosonoge postavili v potok sredi vasi. In moji hlapci so jih gladili s šibami. K sreči je bila

zima, da jih je malo zeblo in da se jim je kri malo ohladila. No, pa so končno otrpnjeni popadali v vodo, moral sem jih zopet pustiti, in še danes imam prepričanje, da so jih drugi vaščani milovali, da z neznatno to kaznijo ničesar nisem dosegel. Ker to ljudstvo, vaša knežja milost, mlačno je kakor gorka voda in Kristusa vam zataji za merico ovs! V slabih časih živimo!«

»Da, v slabih časih,« se je vmešal v govor prošt Kašpar, »in sveta cerkev zahteva, da postopajo njeni služabniki kakor goreči meči.«

Škof Joannes je čutil očitane; ničesar ni odgovoril in nekaj časa se je zamislil tja predse. Imel je obilo dobre volje, a blago in rahlo srce, in morda se mu ni brez opravičenja očitalo, da je bil premehak nasproti novim krivovercem. Hohenburg je opazil takoj, da se je zavila govorica na nevarne steze in da se hoče škofa polastiti slaba volja.

»Vaša milost,« vprašal je ponižno, »kako napreduje naš Cosemus? Ali ste zadovoljni z njim?«

Takoj se je razjasnilo lice prelatu. Obrnil je obraz po družbi za sabo in njegovo oko je obstalo nad mladim človekom, ki je, opravljen v črn žamet, jezdaril v družbi dveh kanonikov. Nežni njegov obraz je bil kakor cvet spomladanski.

»Naš Carolus nam napravlja samo veselje,« je odgovoril škof radostno, »in vaše priporočilo, reverende,

postalo je seme, iz katerega bo vzrastlo mogočno drevo. Naš Carolus bo nekdam trden steber sveti cerkvi v teh pokrajinah. Ko sem ga na vaše priporočilo vzel med svoje gojence, pač nisem mislil, da mi bo gospod Bog v njem dodelil toliko tolažbe in toliko upov, za kar mu dajem tisočero hvalo! In glejte, očita se mi celo, da sem mu odprl preveč svoje ljubezni, ali moj Bog, ta mladenič me z vsem svojim življenjem spominja na nebeškega angela! Ali, če se ne motim, doma je tukaj nekje v dolinah, in zdaj se čudim sam sebi, da celo ne vem, kaj so njegovi roditelji. Kdor je pastir svete cerkve, ima toliko skrbi, da na marsikaj pozabi!»

»Sin je plemenitaša,« je odgovoril Hohenburg. »Njegovi predniki so posedovali tu v gorah prost dvorec, ki je pa zdaj že davno zapravljen in zajeden. Erazem Cosemus je zašel v letih svoje mladosti med armado Caroli V. Potepal se je po svetu okrog in živel plemenito toliko časa, dokler je bilo mogoče. Pri Mühlbergu so ga posekali luteranski jezdec na tla, in ko je ozdravel, ostala mu je trda desna roka, da ni mogla več meča sukati. Nekdaj je prilezel domov v ponošeni španski opravi. Od očetne dediščine je dobil leseno koč in nekaj pedi svobodne zemlje. Slekkel je špansko obleko, odložil žamet in široke rokave ter zlezel v kmetsko opravo. Delal in kopal je, ker je moral živeti. Naposled se je oženil nespametnež s kmetico, ki mu je rodila legijo otrok. Iz usmiljenja smo

mu dali opravila cerkovnikova in preselil se je v cerkovnikovo kočo tik cerkve. Postaral se je ter izgubil lase z glave. A svojega plemenitaškega ponosa ni izgubil nikdar. Kadar pride velik praznik, izvleče še zdaj iz zaboja špansko svojo opravo. A postala je lisasta, deloma mu je silno prekratka, deloma pa preširoka in na premnogih mestih z belo nitjo zakrpana. Kadar lazi v tej obleki okrog, usmiljenja je vredna prikazen. In tudi jaz sem se ga usmilil ter vam, knežja milost, priporočil njegovega otroka, ki ga boste vzredili v slavo božjo.«

Ko mu škof ni ničesar odgovoril, molčal je tudi Hohenburg nekaj časa, potem pa vzdihuje zopet pričel: »Ali še nekaj je tu, vaša milost, kar mi kri stiska iz srca. Bil je tu starejši brat in spravil sem ga na Nemško. Pred kratkim pa sem dobil poročilo, da je zatajil sveto vero in da jo je potegnil med učence tistega krivega preroka, Primus Truberus imenovanega, ki je ravnokar stopil pred božjo sodbo, kjer bo izročen peklenskemu ognju za vse gorje, ki ga je privabil na sveto cerkev v teh deželah.«

»Moj Bog!« zastokal je prelat, »ali je mogoče kaj takega!«

»In kar je najhuje, vaša milost, priklatil se je zdaj ta Jurij Cosemus v to pogorje, in sporočilo se mi je, da je hotel pridigovati še celo v poljanski cerkvi!«

»A naš Carolus o tem ničesar ne ve. In dejalo mi je nekaj v duši: ne jemlji ga s sabo! Bolje bi bilo, da ga nisem jemal s sabo. Kam že sega satan s svojim kraljestvom! Kaj naj počnemo! Boga in apostolski stol prosim noč in dan pomoči, da bi se mi z božjo pomočjo in pomočjo apostolsko dalo pod varstvom svete device Marije sredstvo v roke, s katerim bi iztrebil to luteransko zlo, toliko let že obstoječe!«

In škof Joannes je sklenil roke ter pričel moliti. V tem hipu so dospeli do mesta, kjer se tik vasi Brodov suče ravno pod potjo globoko, zeleno virje. Ondi pri produ spustila se je tedaj iz gostega bičja povodna ptica ter šinila visoko v zrak, moleč dolge svoje noge od sebe. Takoj je nastal hrup med sokoličarji. In eden izmed njih je snel svojemu sokoliču pokrivalce z glave, z bistrimi očmi se je ozrl krilati lovec srpo naokrog, potem pa se vzdignil kakor blisk ter se podil za plenom pod sivo nebo. Vsa vrsta se je ustavila in z radovednimi pogledi opazovala boj visoko pod oblaki. Škof sam se je razvnel in vitez Hohenburg je porabil priložnost, da je visokemu gospodu hvalo pel o bistrournih njegovih sokolih. Še je bilo vse zamaknjeno v zrak in nikdo ni opazil, kako se je nad potjo izmed vejevja prikazala črna postava v opravi tedanjih luteranskih predikantov. Mož je imel kakih trideset let, ali na bledem obrazu mu je plamtel ogenj tistega fanatizma, ki ga je vzbujal Luter

pri pobeglih menihih in oženjenih duhovnikih. Postavil se je na griček ter s sovražnimi pogledi premeril družbo pod sabo. Niti en trenutek ga ni preobdal strah in takoj je bil pripravljen izliti na pričujoče nekoliko tistega histeričnega žolča, ki so ga odpadli menihi, po ženskah hlepeči, od nekdanj v obilni meri posedovali. In v resnici je pričel.

»Grešniki iz Gomore in Sodome,« je zakričal, »otroci satanovi in pekla sadovi! Garjave ovce, ki ste se v tihi noči priplazile v vrt Gospodov ter ga okužile, da zdaj smrdi kakor gnojnica pod pekočim soncem. Ali dan sodbe se bliža in tudi tebe — s tem se je obrnil do škofa — tudi tebe, rimskokatoliške nečistnice nečistega hlapca zadela bo šiba božja, da postaneš v stud samemu peklenškemu očetu. Plameni čistega evangelija vas bodo požgali, kakor je požgal Samson filistejska polja. Čemu lazite todi in čemu prihajate tu sem v mehkih oblačilih, kakor ženska, ki prodaja svoje telo. Ali zapisano je: udaril bom pastirja in razkropile se bodo ovce. Že je dvignjena roka božja in udarila bo vas, kakor je udarila nekdanj Kore pregrešno drhal!«

Pri tem je sveti mož pritiskal črno knjigo na svoje prsi ter kričal, kakor bi hotel odgnati armado peklenških duhov. Janez s Hohenburga se je penil od jeze. S strastno naglico je spravil škofa z mesta ter pustil samo štiri pešce za sabo z ukazom, da naj ulove predikanta. Le-ta

pa je na svojem gričku od ponosa se iztegoval ter vpil: »Poglejte jih, kako beže ti Amalekiti pred božjim služabnikom! Hozana Bogu, ki povelečuje svoje otroke!«

Na stezi pod njim pa so ugibali vojaki, kako bi ga dobili v pest.

»Pustite ga meni!« je dejal eden, ki je bil slep na levo oko, »premotim ga tako, da bo gluhi in slepi!«

»Ti prerok na skali,« se je obrnil do predikanta, »tebe dobro poznam. Ti in pa tisti Primus Truberus, ki je ušel ljubljanskemu škofu in se zdaj že v peklju peče, sta dve cvinglijanski praseti, za Luciferja neprebavljivi.«

Oni na robu je utihnil, potem pa s silnim srdom vprašal: »Kdo govori tu o cvinglijanih? Kdo se predrzne kleti velikega svetnika Primoža Trubarja? Ti, hlapče, glodaš služabnike božje ter mečeš oznanjevalce čistega evangelija v eno korito s temi svinjami, temi cvinglijani! Bodi preklet zavoljo besed, ki so se rodile iz okuženih tvojih ust!«

Silno se je raztogotil ter strastno skušal dokazovati, kaka huda krivica se godi Primožu Trubarju in njemu, Juriju Kosmu, če se jima očita cvinglijanstvo. Končno je prišel tako v ogenj, da ni opazil, kako sta mu prilezla hlapca za hrbet. Pograbila sta ga ter pritirala na pot. Vedno je še kričal ter zabavljaj na rimskega Antikrista in njegove sinove.

»Kaj storiti z njim?« se je vprašalo.

»Ali ga hočemo s sabo gnati?« je odgovoril enooki.

»Danes zvečer bo na Visokem nekaj pijače in jaz zase vem, da se bom upijanil. Ali naj pri tem vso noč pazimo na tega lutrškega volka?«

Pri zadnjih besedah je sunil predikanta z držajem svoje helebarde v trebuh, da je ječe odskočil.

»Gospod bo poveličal svoje mučenike!« in goreče je pritiskal sveto biblijo na usta.

»Jaz nekaj vem,« se je vmešal tretji. »Čemu bi vlačili to mrhovino s sabo! Tu doli je voda globoka. Treščimo ga vanjo, potem napravimo iz luterana anabaptista in Lucifer bo imel dvojno veselje z njim!«

»Vrzimo ga v vodo!« tulili so vsi.

Takoj so pograbili nesrečnega pridigarja ter ga vlekli s pota na rob k vodi. Ravno pod njimi se je sukal velikanski vrtimec po tolmunu in umazane pene so se topile ob skalah pri strani. Nekaj rib je plavalo pri vršini, ali takoj so švignile v globino, začutivši krik nad sabo.

»Hladna bo postelja!« se je smejal enooki ter z močno roko sunil jetnika z roba. Malo se je opotekal, potem pa zviškoma telebnil v vodo, da se je peneče odprla ter ga pogoltnila. Vojaki so grohotaje odšli in niti radovedni niso bili, kaj se bo zgodilo z njim. Prikazal se je na vršini. Dolga obleka se mu je prijemala udov. Ali vendar je plaval ter z veliko težavo priplul do proda na oni strani. Premočen je prilezel na suho. Ali kipeče je vzkliknil:

»Gospod svojih vernih služabnikov ne pokončuje s svojimi valovi, kakor je pokončal nekdanja egipčanske vojske. Ali vas bo pokončal!«

In s pestjo je grozil hlapcem, ki so odhajali po poti. Potem pa je obrnil prestrašene poglede po vodi.

»Sveta biblija!« je vzkliknil bolešno. In v resnici, črna njegova knjiga se je sukala ondi sredi vrtinca. Nekaj radovednih rib je prihitelo k njej ter pljuskaje sililo z drobnimi glavicami med svete liste, v vodi razprostrte. Niti enega trenutka ni premišljeval fantast. In kakor je bil v obleki, spehan in premočen, planil je nazaj v skaljene valove, da bi zopet dobil svoj zaklad. In z vodo se je boril in pojemale so mu moči, ali vendar je srečno privlekel knjigo na suho.

»Vita vitae meae!« in pritiskal jo je na usta. Zapustila ga je zavest, da je padel po zemlji. Knjiga pa mu je počivala na srcu, knjiga, ki je tedaj pretiela spreobrniti nas Slovence v luterane.

II

Tisti dan je visoški dvorec gledal toliko število obo-
roženih in neoboroženih gostov, kolikor še nikdar
prej ne. Škof z ožjim svojim spremstvom je zasedel vse
prostore v malem posestvu; vojaščina pa si je napravi-
la taborišče na travniku tik vode, kamor so nametali sla-
me za ponočna ležišča. Oskrbnik Hohenburg je dal po-
biti vola in vojaščina je zanetila velikanske ognje ter
med kričanjem in veselim šumenjem na drogih pekla
krvave četrti, da se je kraj takoj napolnil z duhom pe-
čenke. Tolpa poljanskih otročajev je opazovala iz dalje
nenavadni ta prizor ter z lačnimi pogledi stregla po
mesu, ki je prijetno vreščalo nad plamenom. Tudi dru-
gega gledajočega občinstva se je nabralo po travniku in
tu in tam se je vsilil vaščanček med vojake, meneč, da bo
zanj kaj odpadlo, bodisi že kos mesa ali pa kozarec vina,
ki je neprenehoma teklo iz velikega soda. Ali vojak ni bil
mehkega srca v časih tedanjih in z grdo besedo so od-
pravljali vsiljence ter jih s suvanjem in pehanjem tirali
iz taborišča, »da bi ne ukradli kaj ter z očmi ne požirali
poštenim vojakom blagoslovljenih prigrizkov«. Gledalci

so se torej kmalu pogubili in tudi otročaji so zapustili mesto brezuspešnih upov in nad izgubljenih.

V poslopju samem je vladalo najživahnejše gibanje. Po kuhinji, ki je bila za malo poslopje neprimerno velika, trudili in potili so se kuharji vsake vrste ter po besedah viteza Hohenburga imeli napraviti tako kosilo, da se zastopniku brižinskega škofa ne bo treba sramovati, kadar se usede za njegovo mizo knez in škof ljubljanski. In ni se sramoval potem. Veliko gostovanje se je vleklo skoro do večera, ker tudi tedaj so ljubili bogato kosilo, kakor ga še dandanes ljubimo vsi, ki so nam dana umrjoča, ali pohlepna telesa.

Bilo je že pozno zvečer, ko je potihnil hrup ter se gosposka in vojaška družba ulegla k počitku. Luna se je prikazala ravno izza gorovja, ko je oseba, zapustivša dvorec, izmed drevja stopila na plan ter se ozrla pazljivo na vse strani. Pri vodi je plapolalo še nekaj plamena in v luninem svitu se je vzdigoval tenak dim v nočni zrak. Pijani vojaki so se bili zarili že v slamo, a samo pri praporu, ki je vihral sredi taborišča, slonel je stražnik ob helebardi ter upiral poglede proti luni, ki je, ne meneč se za reformacijo in luterane, mirno plula po jasnem nebu. A tudi Visoko ni bilo brez straže! Tam, kjer je stala omenjena naša oseba, opazila sta se dva ogla štirjaškega dvora; ali pri vsakem tem oglu je stražil jezdec, sedeč na konju, ter imel pred sabo počez na sedlu gol meč. In

kadar je premaknil konj kopito, lovili so se lunini žarki jezdecu po čeladi in po brušenem meču.

Naš ponočni znanec je obstal na obsejani plani ter se pazno oziral okrog sebe. Upal je, da se bo pritihotapil do mostiča, ali v tem se je varal. Bližnji jezdec je pognal svojega konja ter bil takoj pri njem.

»Kam hočete, prijatelj!« je vprašal temno. Spoznavši pa osebo, stoječo pred sabo, je izpregovoril mehkeje ter si z levo roko pomel oči: »Zdi se mi, da ste iz Poljan?«

»Sem!« odgovoril je le-ta.

»In morda že celo duhoven?«

»Ne še!«

»Ne še! In mene ne poznaš, Kosmov Korle!«

Kakor hitro je čul, da rojak še ni prejel mašnikovega posvečenja, tikal ga je pri tej priči, ker v Poljanah so se vikali že od nekdaj samo duhovni.

»Kdo si, da me poznaš?« vprašal je Carolus Kosem dobrovoljno.

»Pešarjev Jaka z Gabrške gore sem. Ko sem v Poljane k maši hodil, šel sem časih mimo vaše hiše, pa se morda več ne spominjaš. Moje matere brat je pomival škafe na gradu v Loki, pa je izprosil, da me je škof v službo vzel. Spričetka me je glava bolela, ker sem moral vedno nositi ta svetli lonec. Pa se človek vsega privadi, če je vsak dan meso in če zdaj pa zdaj še celo kaj vina spiije. Pozimi sem lovil pinože, po tistem mi je malo dolgčas,

ker jih zdaj ne smemo. Skoro čisto sem že pozabil na Gabrško goro! In ti?» je lahkodušno pristavil.

»Jaz še nisem pozabil svojega doma,« je odgovoril leta živo, »in ravno zdaj sem na poti v Poljane.«

»V Poljane! Do tja je samotno, in kar se nekaj časa sem nekak luteranski far po goščah poja, klatijo se menda njegovi prijatelji po nočnih stezah, in če te dobe in jim poveš, da še v papeža veruješ, potem ti bo premalo reber v telesu, tako te polomijo!«

»Ne bojim se! Med potjo bom molil, in kaj se mi hoče zgoditi?«

»Če bi se ti pa vendar kaj, pa zavpij! Tu na oglu bom stal ter ušesa napenjal, in če čujem krik, poženem konja čez mostiček in z mečem udarim med luterane, da bo le veselje gledati. Lahko noč!«

»Lahko noč!«

In jezdec je skokoma oddirjal po mehki tratini, a na oglu pri dvoru se je zopet ustavil ter bil videti iz dalje kakor kip, izsekan iz črnega kamna.

Carolus Kosem je pričel takoj moliti. Prestopivši most, zavlil jo je po temni stezi pod košate bukve in temne smreke. Obdal ga je čut samote in skoro strah ga je bilo. Da bi si dajal pogum, molil je glasno, da se je čulo po gozdu. Bil je sicer opasan z mečem, ali njegovo orožje je bila njegova molitev, kipeča iz kipečega srca. Zavel je hladen piš ter drevesom majal visoke vrhove. In šume-

nje vrhov in šumenje reke vsililo se mu je takoj v dušo ter vzbudilo ondi spomine na čase pretekle, spomine na sončnato domačo dolino.

Spominjal se je otroških svojih let, spominjal se predvsem gomile, ki mu je pokrivala gorko ljubeče materino srce, spominjal se je tudi starega očeta in bratov in sester, ki so ga danes z neskončnim ponosom gledali v spremstvu kneza in škofa. In vse te spomine obdajal mu je venec zelenih domačih gora in neznatna in med svetom nepoznana dolina zdela se mu te kakor raj, kjer bi v sreči in radosti neprestano lahko živel. V tistih časih ljubezen do domovine še ni imela toliko moči, kakor je ima zdaj v naših občutkih. In ljubezen do domovine je še spala v slovenskih srcih, kakor spi iskra v dragem kamnu, dokler se ni umetno izpilil in obrusil. Ali brusili in pilili so Nemci potem z neusmiljeno roko še celi dve stoletji, da se je končno kamen slovenskega rodoljubja vendarle pričel iskriti ter žarke dajati. Ali ob času naše pripovedi so vladali verski čuti poznani svet, in tudi po Slovenskem so ti čuti vžigali sovraštvo in tugo ter zati-rali vse druge občutke, ker je ubogo naše ljudstvo, tlačeno in drto po nemških plemičih, za nove biblične eksperimente bilo kakor nalašč ustvarjeno.

Tudi Carolus Kosem, z zbuženimi domovinskimi čuti po temnem potu hodeč, ni bil si v svesti, da so mu ravno ti čuti s pogumom napojili. dušo, da je brez groze

stopal po samotni nočni stezi. Prenehal je moliti in duh mu je takoj prekipel pri zavesti, da so krivega preroka iz Wittenberga učenci zašli še celo v te kraje. Neznosno sovraštvo mu je napolnilo čisto dušo in med šumenjem domačih gozdov in domače reke se je spominjal človeka, ki ga je ljubil nekdanj, človeka, ki pa ga je zdaj sovražil bolj od peklenškega satana. In ta človek mu je bil rodni brat, a odpadnik sveti veri, kateri je bil Carolus Kosem vsako kapljo krvi darovati voljan. Menili so, da ne ve o odpadništvu svojega brata, in prikrivali so mu resnico. Že davno pa si je bil iz skrivnostnega šepetanja svojih tovarišev sestavil grozno vest in ta vest mu je pezila danes na temnega duha z vso svojo težo, in to ravno zategadelj, ker se je bližal kraju, kjer je nekdanj ena mati došla njega, ali tudi onega, ki je zdaj Boga preklinjal in vero svoje porodnice.

Stopivšemu iz gozda, so se razprostirali pred njim zeleni travniki v luninem svitu in že je ugledal koče po holmu, za katerim se je kazal stolp domače cerkve. Sovraštvo ni bilo pozabljeno, a vendar je razprostrl roke ter vzkliknil: »Sveti Materi božji bodi hvala, da te še enkrat zrem, vas domača!«

»Kdo govori tu o sveti Materi božji?« je vprašal oster glas in s kamna pri poti se je dvignila oseba, zahaljena v črn plašč, ki ji je segal tako visoko, da je prikrival polovico obraza.

»Tu imamo papista, ki kos lesa za živega Boga časti, in prišel nam je v roko, bratje, da mu pričujemo o resnici svetega evangelija!«

Ponosno se je zasmeljal. Izza grmovja je stopilo še nekaj temnih oseb ter se pridružilo onemu, ki je govoril zadnje besede. Bili so pogorski kmetje, s širokimi klobuki, ali ob ramah so nosili dolge meče, ki so si jih brez dvojbe izposodili pri kakem luteranskem graščaku.

»Ti torej, ponočni prijatelj, še vedno častiš Marijo, kakor to čaščenje ukazuje rimski volk, ki mu vi papisti ližete dlako ter mu poljubujete kopita, dasi se valja v pregrehah in hudobijah? Ali ti naj dokažem s pomočjo svetega in čistega evangelija, da je častiti Marijo pregrešno, Bogu neljubo ter samo po Antikristu izmišljeno?«

Pri vsaki drugi priliki prestrašil bi se bil naš znanec čudnih ponočnih gostov. Ali tu se je zaničevalo Marijino čaščenje in takoj so se razvnele vse strasti po mladeniču in brez premisleka je odgovoril: »Kdo da kliče tu slavo Materi božji, vprašaš, hudobnež? Ti se hočeš bojevati z jezikom! Vedi pa, da sem jaz božji porodnici v čast pripravljen na boj z mečem,« in tu je izdril meč iz nožnice — »če je taka tvoja volja, jaz, Carolus Cosemus, ki mi bo sladko veselje kri preliti za njo, ki nam je rodila Odrešenika sveta!«

Kdor ve, kako strastno so čaščenje Marijino luterani napadali, a katoličani branili, nikakor se ne bo čudil, da je mlad duhovenski gojenec takoj po meču pograbil ter poln gorečega ognja hotel bojevati se v čast sveti Devici, bodisi z besedo, bodisi z brušenim orožjem. Duhoven, z mečem opasan, v tedanjih dnevih ni bil redka prikazen, in pripetilo se je časih, da je služabnik oltarja bolje sukal svetli meč nego kadilnico v cerkvi.

»Spravi svoj meč, otroče!« je dejal oni in glas se mu je čudno tresel. »Ti si torej Carolus Cosemus?«

»Zdaj te poznam, kdo si!« je zakričal Carolus, planil k njemu, potegnil mu plašč od obraza ter zrl v lice — svojemu bratu. »Po glasu sem te spoznal, bogokletnež, in meni si v roko dan! Sveta Marija, hvala ti bodi za ta trenutek!«

»Kaj je zdaj? V resnici, jaz sem Georgius Cosemus!«

»Ho, ho!« je vzkipel mladenič, »ti si *bil* Georgius Cosemus. Ali meniš, da te še spoznavamo za sinu umrle matere! Ti si zatajil živega Boga in ti meniš, da mi tebe ne bomo zatajili. Srečna ti mati, da je prej umrla ter se ulegla v grob, nego je ugledala tebe, ki ji zdaj gomilo skruniš ter Boga, katerega te je ona ljubiti učila, psuješ z besedami, krutejšimi od onih, s katerimi je odpadnik iz Wittenberga onečedil in oskrunil sveto cerkev! Iz zemlje jo čujem zdihovati in v spanju gledam blede njen obraz ter štejem njene solze, ki jih pretaka zate! Nekdaj

si bil Georgius Cosemus, zdaj si pa odpadnik, in Gospod Bog je milostiv s tabo, da ti ne da umreti, kakor je umiral nekdanj Juda, imenovan Iškarijot!»

In Carolus je dvignil tedaj meč, da bi prebodel brata odpadnika. Silna strast mu je preslepila dušo in kakor najbogoljubnejše delo je hotel storiti umor ter pokončati človeka, ki ga je z njim ena in ista mati rodila.

»Umreti moraš,« je dejal hripavo. Še bolj ga je razkačilo, da se Jurij Kosem ni razdražil. Mirno je stal pred njim ter, položivši roke čez prsi, izpregovoril ironično: »Če ti tvoja vera, Carole, zapoveduje umor, torej sekaj po meni!»

»Ali ne stoji pisano: ubijaj v svetem svojem ognju!« je odgovoril ta srdito.

Tedaj je bilo Jurija Kosma življenje v nevarnosti. Mlajši brat je zavihtel v resnici ostro orožje in po glavi bi bil udaril predikanta, da mu ni priskočil nekdo iz spremstva na pomoč. Bil je to star mož, ki je že poprej sovražno pogledaval po razvnetem katoliku. Ko je le-ta dvignil meč, oglasil se je starec ter dejal: »Tudi je pisano: kdor suče meč, pokončan bo z njim!»

Izpregovorivši je zavihtel silno dolg meč ter ga hladnokrvno zasadel mladeniču v prsi pod ramo. Ranjenemu je odpadlo orožje ter zažvenketalo po tleh. Zaječal je v bolečinah, stiskal z rokami rano ter vzdihnil goreče: »Sancta Virgo, vita vitae meae!»

Povesila se mu je glava, omahnili sta mu roki in zgrudil se je na zemljo. Vse to se je izvršilo v malo trenutkih. Vtis krvavega čina je pretresel z grozo ponočno družbo. Z grozo in strahom! V neskončni bolesi se je zgrudil predikant na zemljo in ljubezen do brata, omamljena do tedaj po tuji veri, vzplamtela je v trpečem srcu, in zavest, da je zakrivil smrt tega brata, pregnala mu je kri z obraza. Opazil ni, kako je ostal sam na mestu in kako so mu temni spremljevalci zapuščali kraj drug za drugim. Prelival je solze ter klical Boga na pomoč. Potem se je ojačil, zavil otrpnelo bratovo telo tesno v plašč ter si ga naložil na svojo ramo. Njemu samemu je odpadlo pri tem pokrivalo z glave, in s pleč mu je zdrknil plašč. Pustil je oboje na mestu ter šel s čudnim bremenom na pot proti rojstni vasi. Stopal je hitro, strastno, znoj mu je lil po obrazu. In težko je hropel pod strašno pezo. V luninem svitu se je vila steza pred njim kakor rumena nit in hipoma se mu je v bolečih možganih dozdevalo, kakor bi stal vedno na enem in istem mestu, kakor bi se pot do vasi ne hotela krajšati. Obrnil je pogled proti hišam, mrgolele so pred njim v nočnem mraku, a končno pričele pred njim bežati. Obrnil je pogled vstran na hribe; gorski vrhovi so se majali pred njim, a končno se pričeli odmikati ter se odmaknili v silno daljo. Dozdevalo se mu je, da je s svojim bremenom na širni planjavi, kjer ni

bilo ne drevesa ne studenca, in neznosna žeja mu je tlela na pekočem jeziku.

Obrnil je pogled proti jasnemu nebu; zvezda je mr-golela pri zvezdi, a končno se je pričela zvezda pri zvez-di više in više pomikati ter se izgubljati v neskončno višino.

»Pred mano beže!« je zastokal. »Kakor Kajn sem umoril rodnega brata!«

Črne lise so se mu napravliale pred očmi, plapolale mu pred pogledom ter se širile in širile in končno pre-pregle vso okolico. Smrtni strah ga je pretresel.

»Bog pošilja temo name!« je zaječal, »kakor nekdej nad pregrešne Egipčane!«

V resnici je bila nastala hujša, večja tema: na nebu je zavil oblak svetli mesec v svoje sivo krilo. Ali nesrečnik si ni upal več pogledati na ponočno nebo in menil je, da ga preganja božja kazen. Hitel je dalje, šibile so se mu noge in neizmerno težko se mu je dozdevalo breme ob rami. Imel je občutke, kakor bi ga to breme v zemljo tiščalo in tiščalo, in imel je tudi občutke, kakor da sta mu nogi že deloma v zemljo zabiti. Tedaj ga je hotela zapuščati zavest, tolklo mu je po glavi in slabost mu je obšla srce. Hipoma pa je na prsih pod ramo, kjer je no-sil brata, občutil dih gorke sape. Njemu vsaj se je do-zdevalo tako in z roko je segel pod svoje breme ravno tja, kjer mu je prišla poprej gorkota do telesa. Posegel je

v gorko mokrino, in kakor bi ga piknila strupena kača, odmaknil je roko: bila je zdaj rdeča in s krvjo bratovo oblita. Tedaj je vedel, da ga ne sme preobdati slabost, ker bi sicer ne mogel rešiti brata, če je bilo morda še kaj življenja v njem. Mrzel pot mu je stopil na čelo, razbi-strili so se mu možgani in bilo mu je, kakor bi se bila črna preproga, pred njim viseča, pretrgala od vrha do tal. Okolica je ležala pred njim v večji svetlobi in opazil je, da je došel do prvih koč. Pred njim je čepela doma-ča vas, kup slabih lesenih koč, ki so se v luninem svitu videle še bolj uboge. V tistem hipu je mesec na nebu pri-veslal izza sivega oblaka.

Nikjer ni bilo opaziti luči. Vaščani so že spali vsi in čuti ni bilo glasu. Lezel je strahotno mimo hiš ter se skri-val v senco pri stenah. Zavil je okrog cerkve in pred sabo je imel zdanje očino domovanje, nekdanjo poljansko mežnarijo, ki je stala sredi vasi. Od nje ni zdaj ostanka, samo v ustnem sporočilu še živi in stari ljudje pripove-dujejo, da so nekdanj v mladosti čuli praviti, da je na me-stu, kjer je bil že takrat zelen vrt, stala poprejšnja mež-narija.

Pred leseno steno te mežnarije je odložil Jurij Kosem svojo pezo v hladno travo. Potem pa se je pritihotapil do malega okna, ki je bilo razsvetljeno. V nizki sobi je tle-la trska pri peči. Iskre so padale od nje in dim se je vle- kel proti črnemu stropu. V kotu okrog mize so sloneli

mlajši bratje ter molili. Najmlajša deklica z rumenimi lasmi je položila glavico po mizi ter spala. Med molitvijo je bila zadremala. Srce se mu je vnelo in v ognjevitosti ljubezni je hotel objeti to družbico, s katero so ga nekdanje sklepane tako tesne vezi. Ali kje so bili zdaj tisti časi! Pri peči je slonel tisti, ki je vsa ta bitja rodil, in pleša se mu je svetila iz teme. S hripavim, ostrim glasom je molil. In temu pri oknu so zadonele na uho kakor trombe glas besede starčeve molitve: »Molimo še en očenaš, da bi gospod Bog odvrnil to pohujšanje in pokončal odpadnika Jurija, ki je bil nekdanje vaš brat in moj sin! Oče naš...« In z ostrim glasom in z gorečim naglašanjem je molil svete besede in otroci okrog mize so molili za njim ter pobožno sklepali roke. In tudi rumenolasa glavica se je prebudila ter se dvignila z mize in rdeča usteca so zaspano govorila: »In pokončal odpadnika Jurija! Oče naš ...«

Tisti pa, kateremu so izmoliti hoteli pokončanje, padel je zunaj po zemlji kakor posekan hrast in rval je travo z ruše in je ječal v hladno prst. Potem pa se je vzdignil ter planil tja v noč.

III

Po tem dogodku so pretekli skoro trije tedni. Škof Joannes je bil zapustil že zdavnaj dolino in vitez Hohenburg je sedel zopet na gradu v Loki ter koval zopet naklepe proti luteranom. Na Visokem je ostalo nekoliko grajskih hlapcev in po pogorju so se potikali in lovili predikanta Jurija Kosma, ki je hotel umoriti svojega brata ter z oboroženim spremstvom napasti še celo škofa, ki je prenočeval na Visokem. Bila je ta vojaščina divje narave in po gorjanskih kočah so gospodarili ter revnim kmetičem jemali ubožno imetje, češ da so tako vsi skrivni luterani in da naj torej plačujejo. Kjer se je prikazala ta tolpa, zapirala so se vrata in hipoma je hotel vsak dober katolik biti in luterani so svoje mišljenje potiskali v najskrivnejši kot temne duše ter goreče prihajali h katoliški službi božji.

Bilo je torej kake tri tedne po škofovem odhodu.

Prijazen jesenski dan je bil, in za ta pozni čas je sonce skoro premočno pripekalo. Bila je tudi nedelja in prazničen mir je vladal nad zapuščeno vasjo. Tisto jutro se je stregla sveta maša pri Materi božji na Gori v poljanski podružnici, stoječi visoko na hribu. Maševalo

se je v čast Mariji; zatorej je bilo skoro vse na Gori, ho-teč tako kazati gorečnost do Božje porodnice, ki so jo luterani branili častiti. Zaprte so bile koče po vasi, in samo tu in tam je sedela stara ženica na soncu. Vas poljanska je štela tedaj kakih dvajset lesenih hišic, stoječih v bregu nad malim potokom, ki mu pravijo Ločilnica. Ta potok teče dandanes v ravni črti skozi vas, tedaj pa je, stopivši med prva poslopja, napravljaj precejšen ovinek ter se pri vhodu v vas držal tesno pri bregu. Skoro sredi vasi jo je zavil povprek ter se tik cerkve zopet v ravno črto zasukal. Na omenjenem ovinku je stala nekdaž mežnarija; bilo je to, kakor rečeno, leseno poslopje, postavljeno na nizek temeljni zid. Na strani, proti potoku obrnjeni, vodil je ob steni lesen hodnik, kakor se taki hodniki še zdaj vidijo pri starih kočah.

Po vasi je prikorakala tisto dopoldne četa grajskih hlapcev. Pod kositrnimi čeladami so se potili in žeja jih je mučila. Vse jutro so lazili po grmovju ter vohali za predikantom. Z brezuspešnega pota so se vračali ter stopili v vas z namenom poiskati si kaj živeža.

Na čelu predrzni tej vojaščini je stopal mož, ki ga že poznamo. Bil je to tisti enooki pešec, ki je Jurija Kosma pahnil v vodo. Zapuščena vas je vzbudila takoj slabo voljo v poštenjaku. Z mečem, ki ga je, stopivši med hiše, izdrl, sekal je po zraku ter dejal jezno: »Vsa vrata so

zaprta, nikjer se ne kadi izpod strehe in hudič ve, da sem lačen, kakor bi se bil štirideset dni postil!«

Začule so se nemške, laške in slovenske kletve.

Vsa družba je klela.

In enooki je zopet sekal po zraku.

Obstali so pred starko, ki se je grela na soncu. Ni dvignila obraza, ko so pričeli kričati na njo. Enooki je pristopil ter ji položil roko na glavo; šele tedaj je dvignila pogled proti njim in dejala z dobrovoljnim smehom: »Devetdeset let sem stara, devetdeset!«

Vpili so, da naj pove, kje so vaščani, da je vas tako prazna, ali ničesar niso spravili iz nje, nego devetdeset let sem stara, devetdeset. Pustili so jo končno v miru ter stopali dalje po vasi. Hudobna usoda je privabila v tistem hipu mladega petelina izza ogla. Nenavaden hrup je vzbudil radovednost v njem; obstal je na oglu, sukal glavico ter bistro pogledoval zdaj s tem, zdaj z onim očescem po železnih možeh. V edinem očesu se je zaiskrila radost surovemu vojščaku, lahno in brez zračnega šuma je povzdignil ostro orožje, katero se je potem žvižgaje zabliskalo ter s prečudno spretnostjo odbilo glavico radovedni živali.

»Nekaj bo vendarle!« je tulil četi vodnik, brisaje meč ob zeleno rušo pri poti. Vsi drugi pa so s strastjo planili po zadetem petelinu, ki je s perutmi krčevito bil po

zemlji, nekolikokrat se preobrnil ter mrtev obležal. Takoj je izginil v vojaško bisago.

»Ali nisi pravil, Jaka, da prebiva tu nekovo luteransko prase pri polnem koritu?« je vprašal enooki, potem ko se je bil pomiril hrup, povzročen po petelinovem obglavljenju. »Nekak Čudež, dejal si?«

Oglasil se je naš znanec Pešarjev Jaka: »Čudè mu pravi, ne Čudež! Ali svoje ostroge ti zastavim, da sedi mož na polnih vrečicah in marsikak beneški cekin se dolgočasi pod njegovo streho, samo Bog ve, kje. Če mu prerijemo klet, prišlo bo kaj na dan, prišlo!«

In Jaka je stopal pri tem tako trdo, da so mu velikan-ske ostroge mogočno rožljale ob nogah.

»Santa Maria!« se je razvnel enooki, »in ti praviš, da je ta človek luteran?«

»Lazil je pač za Kupljenikom, in tudi s Kosmovim Jurijem so ga videli v pogorju,« je odgovoril Jaka.

»Santa Trinidad!« je zakričal oni ter lomil španščino. »Dobro, da ni katoličan! A kje je to zlato gnezdo? Že davno bi ga bili morali izprazniti!«

Čudè je bil tedaj premožen vaščan. Njegova hiša je stala v bregu nasproti mežnariji. Potok je tekel vmes, in šibka brv je držala ravno na tem mestu čez njega. Tudi ta koča je bila vestno zaprta, ali lehan dim, vijoč se izpod strehe, je pričal, da niso vsi prebivalci zdoma. Pred

zatvorjenimi vrati je obstalo oboroženo krdelo. Enooki je potolkel z mečevim ročajem po vratih.

»Senjor Čudež,« je kričal pri tem, »prijatelji vas iščejo. Dobri prijatelji, carramba!«

Nikdo se ni oglasil iz koče.

»Kaj, ti nečeš odpreti?« se je jezil vojak, »a vendar smo voljni s teboj Lutra moliti! — Odprimo si sami!«

S helebardami in meči so izpodnesli slaba vrata ter s hrupom in krikom vlomili v vežo.

Nekaj časa so se čuli sami koraki po stopnicah navzgor hitečih. Potem je zatulil nekdo in zazvenelo je orožje. V tistem hipu je prihitela zadaj iz hiše plaha deklica ter jokaje letela po dvorišču proti brvi. Pri tej se je ustavila ter klicala: »Oče, oče!«

Tačas se je prikazal pri sprednjih vratih naš enooki znanec. Ječal je in roko je tiščal na globoko rano, ki jo je iztaknil v koči. Kri mu je lila po obleki ter v lužah ostajala za njim, ko se je opotekal po plani proti vodi.

»Madonna!« je kričal, »da je moral ravno mene zadeti ta pes! Madonna santa, zadel me je do živega!«

»In žejen bom moral umreti!« je vzdihnil. Skalnimi očmi se je vlekel proti potoku. Dospevshega na prod so zapustile moči in padel je na trebuh po zemlji ter obležal. Tedaj je prišla zadaj iz hiše še druga oseba. Bil je starec s sivimi lasmi, ali ostrega pogleda. Klical je prekletstvo na svoje preganjalce ter pestil levo roko. V des-

nici pa je držal dolg meč, od katerega so padale rdeče kaplje. Z zobmi je škripal, korakajoč proti brvi, ter zdaj in zdaj obstajal in s svetopisemskimi zabavljicami obsuval svoje napastnike. Prekoračil je s svojo hčerjo tanko brv. Tudi vojaki so prihrumeli na dan ter kričali in kleli. Spustili so se v tek proti brvi. Ali v tistem hipu je poslegla višja moč med preganjane in preganjalce.

V trenutku je nastala skoro ponočna tema in črni oblaki so prepregli čez in čez neba obok. Zatulil je vihar in bliskoma napolnil vso dolino z grozonosnimi svojimi močmi. Skoro do tal je vil vrhove drevesom, da so bolestno ječala debela. Odkrival je strehe pri kočah ter vil v visokih stebrih prah proti višinam. Po zraku je mrgolelo listja in slame, vmes pa so frfotale plahe ptice ter v svojem strahu razbijale si glave ob stenah in deblih. Po cerkvenih oknih se je nabralo vse črno perutnine; koprneči golobje in predrzne vrane so se pritiskale k zidu, in če je viharja šum utihnil, zadonelo je otožno kričanje preplašenih ptic.

Pretrgali so se črni oblaki in takoj se je izpremenilo obnebje v žareče žrelo, ki je metalo iz sebe gorečih strel na stotine. Dol in goro je pretresal grom in do osrčja je trepetala zemlja pod neskončnimi udarci razburjenega neba. Ulila se je ploha ter usula toča, ki je takoj oklestila drevje. Struga v potoku se je v hipu napolnila; rumeni valovi so odpluli onemoglega vojaka na produ, od-

nesli brv in kmalu segali do hiš, v breg odmaknjenih. Že je donašala voda različna orodja, lesovja, oblačila, in pri cerkvenih stopnicah se je ujelo napeto truplo mrtvega živinčeta, ki so ga bogve kje pod goro na paši zajela vodovja. In še vedno je lilo iz oblakov in voda je naraščala višje in višje. Vmes je divjal grom in strele so švigale. Staro lipo sredi vasi je razkrojil blisk, da se je vzdignila iz korenin ter padla po vodi. Okrog nje so pričeli valovi neutrudljivo svoje delovanje in kmalu so jo drvili s sabo. Po opravljeni sveti maši je hitela pobožna četa z Gore. Ali kamorkoli so se obračali pogledi — povsod se je kazalo jezero v dolu, in izmed umazane vode so se videle koče kakor mali črni otoki. To je bila največja povodenj, o kateri ve pripovedovati poljanski spomin.

IV

S^tari Čudè je stopil s svojo hčerjo v mežnarijo. Sovražil je to poslopje in sovražil tudi stanovalce v njem. Ali danes je moral iskati zavetja pod katoliško to streho, ker so mu vsako drugo pot zapirale togotne vode. Pri večnem pragu je obstal ter brez groze zrl v razburjeno prirodo.

»Bog je nama priskočil v pomoč!« je vzkliknil »ter z vodami pokončal Egipčane, ki so preganjali božje hlapce!«

In z živo zadovoljnostjo je opazoval ranjenega vojaka pri vodi.

»Potisnil sem mu železo do živega!« je dejal radostno. »In zdaj ne more vstati.«

»Vzela ga bo voda,« je izpregovorilo dekle. »Ali bi se mu ne moglo pomagati?«

»Pomagati?« se je zatogotil starec. »Ali misliš, da bi Bog ne bil mogel pomagati, če je hotel izvleči onemogle Egipčane iz morja! Pa Bog ni hotel in hvala mu, če pokonča tudi tega grešnika!«

Mrzla voda, ki mu je pljuskala okrog telesa, povrnila je zavest ranjenemu vojaku. Počasi se je poskušal vzpeti

ter se je s kalnimi pogledi obračal po svojih tovariših. Ali ti so bili že davno odrinili ter pobegnili v breg in pustili njega brez pomoči. Zavedel se je nevarnosti in postavil se končno na slabotne noge. Pripodila pa se je silnejša voda ter mu izpodnesla stopalo. Z rokami je mahal po zraku, potem pa se zvrnil v hladni grob, ki se je za večno zaprl nad njim.

»Zdaj je izginil v peklenški prepad!« je vpil starec v veži. »Poglej, dekle, mogočno božjo roko! Hotel je pravičnega Jurija potisniti v jamo, v kateri se je zdaj sam zadušil! Aleluja! Da bi tako poginili vsi papisti!«

Odprl je vrata iz veže ter stopil v nizko sobo. Tu je sedel pri mizi Carolus Kosem. Pred njim je ležala knjiga, ali njemu je bil zatisnil nedeljski mir trudne oči, da je zadremal. Slonel je ob steni ter spal v sredi viharjev. Na bledem obrazu so se mu kazale še vedno črte tistih bolečin, in roka, ki jo je bil položil po mizi, bila je suha in drobna kakor otrokova. Tisti pa, ki mu je s smrtonosnim orožjem hotel pokončati življenje, je stal zdaj pred njim in brez usmiljenja zrl mu na upadlo lice in na globoko pod čelo vdrte oči.

»Prebudi se, častilec Balov!« je zakričal v luteranski svoji ošabnosti ter treščil meč po mizi, da je zažvenketalo po vsej sobi. Prebudil se je mladenič ter prestrašen skušal vstati izza mize. Zapustile pa so ga onemogle

moči in zgrudil se je na klop. Trudni pogledi so se mu uprli na orožje, ležeče pred njim.

»Meč je krvav!« je izpregovoril tiho.

»Da, da!« je odgovoril oni, »orožje svetega evangelija je to, in danes se ni prvič napilo krivoverske krvi! «

Glasno se je smejal ter sovražno gledal na bolnika pred sabo. Tudi le-ta je dvignil oči proti njemu in zrla sta si nekaj časa iz oči v oči.

»Videl sem vas že nekje?« je vprašal Carolus.

»Resnica je to in tudi ta meč je napravljaj že znanje nekdam s tvojimi rebri, mladi papist!«

»Bilo je tisto noč!« in Carolus je šinil kvišku. Strast mu je ojačila telo.

»Tisto noč!«

»In vaše orožje je to?«

»Moje!«

»In vi ste ga zasadili vame!«

»Jaz!«

»Hvala božji Porodnici! In jaz sem živel v veri, da je hotel umoriti brat svojega brata! Koliko stoterno mi je zdaj sveti Odrešenik poplačal vse prebite bolečine!«

Solze so se mu ulile iz oči in sklenil je roke ter pričel moliti. Zunaj pa sta tedaj razsajala grom in blisk in na mala okna se je usipal dež z vso silo.

»Ta moli k Materi božji!« je izpregovoril starec zaničljivo, »in vsa vas je lezla na Goro, da slini usta okrog

malika! Ali Bog svetega evangelija je poslal zdaj svoj ogenj na to vas in obdal jo je s svojimi vodami ter prihitel na pomoč služabnikom svetega evangelija!«

»Bog pošilja nevihte na pravične in krivične!« je odgovoril Carolus mirno. »Rana, ki me še zdaj skeli, ohladila je strasti v meni in v svoji bolezni sem premišljeval ter si dejal: če je hotel naš Gospod in zapovednik z orožjem širiti svoje večne resnice, opasal bi se bil z mečem ter si obdal z oklepom božje človeško telo! Ali hodil je brez kopja okrog in bosonog! Zategadelj vas vprašam: čemu hodite name z mečem, ako hočete braniti krive nauke krivega preroka Martina Lutra?«

»Kako ponižno govori zdaj ta sraka!« je odgovoril oni, »zdaj, ko so mi ga dala nebesa v moje roke! Ali kako mi odgovarjaš na tole, mladi Antikrist? Poglej, oboroženi hlapci loškega morilca so planili ravnokar v ubogo mojo kočo. Prišli so sredi prazničnega miru ter hlepeli po mojem posvetnem imetju, ki sem ga vedno pripravljen darovati svetemu evangeliju. Vlomili so mi vrata ter mi kratili sveto hrano, ki sem jo ravno tedaj jemal iz knjige Lutrove. Kaj praviš ti o tem? In zapreti sem moral sveto knjigo ter jo z mečem braniti od krvoločnih Filištejcev. In Bog je dal moč mojemu meču, da je postal v grozo Filistejcem. In če si pogledal ravnokar skoz okno, videl bi bil, kako so odnesle vode grešnika, kateremu sem vsekali globoko rano. Ali končno sem vendar oma-

gal v silnem boju in s svojim otrokom pobegnil iz svoje hiše. Oboroženi hlapci za mano! Ali Gospod, ki nam je dal čisti evangelij, je videl stiske svojih služabnikov in dejal je svojim oblakom: izlijte se! in svojim strelam: spustite se na Filistejce! Kaj praviš ti k temu? Oblaki so se hipoma izlili ter napravili med mano in preganjalci mogočno reko, pred katero so s težavo pobegnili v breg. A enega iz njih so pogoltnili valovi, da se je nažrl mla-ke do smrti. Jaz pa sem se otel v to zavetje ter upam, da bom še dolgo živel ter tudi v teh pregrešnih krajih doži-vel zmago svetega evangelija! Vidiš torej, da so božje nevihte nam v rešitev, vam peklenskim papistom pa v pogubo! Kaj praviš ti k temu?»

Ponosno je govoril, ali — ravno tedaj je zadonel po sobi pok, kakor bi se bil sprožil strel. Majal se je strop tja in sem; na steni viseča podoba je padla s svojega mesta in s sklednika posoda je tleskala po deskah. Vsa soba se je zibala nekaj hipov gor in dol, umirila se za trenutek, potem pa se zavila tako, da je zadnji del prišel na spred-nje mesto.

»Hišo je vzdignilo!« je zaječal starec in takoj mu je izginila kri z obraza. Nekaj časa so molčali vsi, potem pa so hiteli v vežo, na hodnik. Bila je resnica — že so plavali po vodi, zdaj še počasi, ali bliže in bliže so prihajali k šumečemu strženu. Koča se je zavila enkrat, dvakrat na-okrog, potem pa jo je potegnila razljučena struga k sebi

in jadrno so pluli mimo koč, mimo cerkve iz vasi. Povsod so šumeli valovi okrog sten, okrog dreves ter segali do krajev, kjer vode človeška pamet nikdar pomnila ni. Ali še vedno je lilo.

Mežnarija je plula dalje. Na hodniku je stala zapuščena družba ter zrla v obupu na rešilni breg, ki je bil tako blizu, in vendar tako daleč. Na bregu je stalo nekaj oseb. Kričale so, ali ti na vodi niso čuli ničesar. Še vedno se je bliskalo in grom je bučal.

Tu je kazala vrba dolgo vejevje iz vode. Pluli so mimo, in starec se je sklonil ter krčevito pograbil po zeleni veji. Napenjal je vse moči, ali niti za trenutek ni ustavil čudne ladje. Iz onemoglih rok iztrgala se mu je veja in valovi so jih podili dalje. Dvignil je roke proti nebu — kri mu je kapala od njih. Ranilo ga je vrbovje. Tam, kjer se izliva Ločilnica v reko, pljuskalo je po zelenih travnikih širno jezero. Reka je drvila svoja vodovja s tako silo mimo, da se potok v njo izliti ni mogel, izstopil je iz struge na obe strani ter stopil na vrtove. Tu je obstala kočica ter napravljala z vrjem velikanske kroge.

Zapuščena trojica je šla v sobo, pogled na neskončne vode jih je polnil z obupom. Med zibajočimi stenami so sedeli, molče in s smrtno grozo v duši.

»Umreti bo treba, Anica!« je zastokal starec. Dekle je jokalo.

»In jaz nisem izpovedan!« je vzdihoval mladenič. Tu je pod klopjo nekaj škrblo, tu, tam in tu zopet. Šumljanje se je čulo, kakor ga izviraje napravlja studenec. Iz kota se je privilo kakor kača in takoj se je napravila sredi sobe črna, prašna luža. Tudi na drugih straneh je prihitelo na dan ter se vilo po deskah.

»Potopili se bomo!«

In nesrečniki so hiteli iz sobe, po veži je stala že tudi voda in napravljal je nemir okrog ognjišča. Po stopnicah so pobegnili pod streho, kjer je bilo temačno in za-dehlo. Od zgoraj so opazovali, kako je stopala voda više in više. Že je zakrivala nekaj stopnic, in kuhinjsko orodje se je gonilo po njej.

»Tudi tu sem bo prišla!« je izpregovoril Carolus. »In kaj potem?«

»Potem — potem moramo na streho! Vsaj jaz nečem utoniti kakor maček!«

In stari luteran se je plazil po temnem prostoru okrog, ali ni ga bilo orodja, s katerim bi bil predril streho.

»Meč!« Pozabil ga je bil na mizi. Takoj se je drvil po stopnicah navzdol. Onadva pod streho sta čula, kako je bredel vodo v veži. Povrnili se je z orožjem, premočen do trebuha. Pričel je sekati in bosti v slamnato streho, da se je takoj zavil v meglo sajnatega prahu. Kmalu si je izsekal izhod na streho. Zasvetilo se je in dež je pričel pršeti na zaboje in drugo podstrešno ropotijo. Ali starec je

pulil slamo, zlezel na streho ter končno pripulil se do njenega vrha. Ali še vedno je lilo izpod neba in povodenj se je širila in širila.

Koča se je pogreznila do ostrešja, in ko je končno po-nehalo deževati, gledala je samo še streha iz vršine. Na njej pa so čepeli naši nesrečni znanci ter pričakovali, da jih bo zdaj in zdaj pogoltnila reka. Pripravljali so se za smrt, ki ji ni bilo ulti.

»To ste zakrivili vi papisti, ki preganjate služabnike svetega evangelija!« se je srdil starec ter sopel v otrpnele roke. Brila je mrzla sapa.

»To ste zakrivili luterani!« je takoj odgovoril Carolus, »ki razdirate po teh krajih sveto vero! Ali sodbo prepustim Bogu, ki nas vsak trenutek pokliče pred sodni svoj stol!« pristavil je mirno. »Ako ne morem izpreobrniti tebe, veseli se moja duša, da sem spravil na pravo pot vsaj tvojo hčer.«

»Mojo Anico?« vpraša dvoječe luteran.

»Da! Bolan sem bil in na hodnik domače hiše sem prihajal na sonce. In če sem bil sam doma — prišla je časih vaša Anica. Poprej sva se že poznala!«

Tu se je napel obraz Čudetü.

»Moja hči! K tebi?«

Hripavo je govoril in s krvjo zatekle oči so mu stopile izpod čela.

»In je prišla časih k meni,« nadaljeval je oni, »in pogovarjala sva se, kako je bilo nekdaj.«

»Ali je to vse? Ali ji nisi trosil krive vere v nespametno dušo?«

Oko mladeničevo se je uprlo s ponosom na dekle, topeče se v solzah.

»Moja vera je tudi njena! Dolžnost mi je bila, da sem jo privedel na pot odrešenja, po kateri so hodile naše matere in naših mater matere!«

»Bodi preklet za to delo!«

In starec se je penil v srdu. Silna hudobija mu je sikala iz oči po mladeniču. Misel maščevalna prešinila mu je možgane in togotno je izpregovoril: »Tvoja mati! Ha, ha! Ali še tega ne veš, da je dolgo let pred svojo smrtjo lazila za Kupljenikom, da je umrla zvesta služabnica svetega evangelija!«

»Moja mati — luteranka!«

Kakor blisk se je postavil kvišku. S kalnimi pogledi je premeril vodovje, iztegnil roki proti nebu ter vzdihnil: »Mors, vita vitae meae!«

Omahnil je kakor posekano drevo, padel po strehi navzdol ter izginil v vodi. V hipu se je zgodilo vse to. — Popihala pa je tedaj sapa ter potisnila koč v reko, da je plula dalje. Na strehi pa sta sedela oče in hči. Starec je govoril sam s seboj. Ugasnil mu je ogenj v pogledih. Smrtna groza in pa zavest, da je z besedami, ki niso bile

resnične, pokončal tuje življenje, potrli sta mu dušo ter mu zmedli njene moči.

Usahnilo je zopet vodovje. Pod robom v Kotu obtičala je koča v pesku na produ. Z njene strehe so morali s silo spraviti starega moža, ki je v blaznosti preživel še nekaj let potem.

Plemiči Kosmovi so že davno izumrli. In če bi najstarejše poljanske krstne knjige ne pričale o njih, niti ne vedelo bi se sedaj, da so živeli kdaj. Tako je človeško življenje! Kakor list, ki ga strga vihar z veje ter ga zanese bogve kam. Kdo povprašuje po njem? Blagor mu, komur je dano s tolažilno zavestjo umreti, da je smrt v resnici — življenje našega življenja.

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-188-6